

K problému systematických výkladů positivního práva.*)

František Weyr.

Pokud přehlížím odborné písemnictví právnické, nemáme dosud theorie (nauky) o systematickém výkladu positivního práva. Proto budiž mi dovoleno několik poznámek k tomuto temat.

Nedostatek zmíněné theorie má za následek, že jednotlivé systematické výklady positivního práva podle povahy autorů se velice rozcházejí a různí. Je na nich vidět, že málokterý jejich autor (a tím méně průměrný čtenář) učinil si jasný úsudek o vlastním smyslu takového výkladu. Smysl ten objeví se, když uvědomíme si jednotlivé druhy účelů, které může systematický vykladač positivního práva (zákona) sledovat svým výkladem, a do jaké míry lze několik takových různých účelů v jednom výkladu současně sledovat (t. j. kombinovat), aniž by tím účel práce ztelně trpěl.

Neujasněnost o cílech systematických výkladů má především za následek, že známe celou řadu literárních prací, které hned na první pohled jeví se býti zbytečné, poněvadž autor neprovedl vlastně nic jiného, než že opakoval (někdy dokonce hůře) to, co beztoho již říká zákon. Nebezpečí tohoto způsobu výkladů je tím větší, čím jasnější a nepopíratelnější je pravda, že skutečně — pokud jde o vlastní, t. j. n o r m a t i v n í obsah vykládaného zákona — vykladač nemůže říci v podstatě nic jiného než co řekl zákonodárce. Sporné zůstává tudíž jen ono plus, které po případě k tomuto obsahu dodává.

A povaha a ráz tohoto plus musí býti patrně určována účelem, jež vykladač sleduje. Co se pak tkne účelu vykladačova, dlužno především rozeznávat účely praktické a theoretické. Oním rozumím účel, který má na zřeteli potřeby toho, kdo zákon, o který jde, aplikuje na k o n k r e t n í (t. j. praktický) případ. O něm musíme předpokládat, že příslušný zákon již (aspoň zhruba) zná a že mu jde právě pouze o to či ono jednotlivé ustanovení, které má býti aplikováno na konkrétní případ. Pro účely

*) Článek ten jest výtahem ze závěrečné kapitoly delší práce o h o n e b n í m z á k o n ě m o r a v s k é m, uveřejněné v časopise »Naše Samospráva« roku 1926.

tohoto druhu hodí se pak jako v nější forma výkladu nesporně nejlépe komentář, t. j. komentované vydání textu zákonného. Zde nejde tedy o systematický výklad, poněvadž »systematickým výkladem« míním výklad podle systému autora, který se musí něčím lišit od systému zákona (zákonodárce) samého. Komentované vydání bude mítí všechny výhody a nevýhody zákona v míře daleko větší, než je tomu při systematickém výkladu. A možno proto vyslovití povšechné pravidlo, že v pochybných případech, t. j. v takových, kdy oba druhy zmíněných účelů (praktický a theoretický) nedají se přesně od sebe odlišití, bude se — ceteris paribus — forma komentářova tím více doporučovati, čím dokonalejší je systematika zákonodárceva. Neboť soustava autorova, odlišná od soustavy zvolené zákonodárcem, má tuto patrně zlepšit. Avšak na druhé straně nelze přehlédnouti, že není žádného absolutního měřítka pro hodnotu systematiky zákonodárcevy, poněvadž i volba té či oné systematiky děje se podle účelu, který normotvůrcem jest sledován. A empirický normotvůrce sleduje především účely, které jsme shora naznačili jako »praktické«, t. j. nejde mu v první řadě o to, aby ulehčil theoretické (vědecké = systematické) poznávání jeho výtvorů, nýbrž má na mysli usnadnění praktického používání, t. j. aplikaci jednotlivých případů na konkrétní případy, čili jinými slovy to, čemu se říká obyčejně »provádění zákona«. S tohoto hlediska dají se pak po případě odůvodnití i systematické výklady zákonů systematicky velmi dokonalých, jako je na př. náš soudní řád, ačkoliv v takových případech bude výhoda, poskytovaná pouhým komentářem, u srovnání se systematickým výkladem pro praktické (a contr. theoretické) upotřebení zvlášť zřejmá.

Máme-li na mysli výklad pro praktické účely v obou shora zmíněných formách, je přirozeno, že nutnost jeho bude stoupat nebo klesat podle formální hodnoty vykládaného zákona. Formální hodnotou zákona (jako souhrnu určitého počtu právních norem) rozumím pak jeho kvalitu jako celku, která se bude řídití stupněm dokonalosti, jehož dosáhl v těchto směrech: jasnost a jednoznačnost užívaných pojmů, nedostatek rozporů a meze. V případě ideálním, ve kterém dikce zákona by nezanechala žádných pochybností a sporů, stal by se každý výklad (určený pro praktické potřeby aplikace) vůbec zbytečným. Proti kladem této formální hodnoty zákona je jeho hodnota materiální. Kdežto totiž při kritice formální hodnoty zůstávají zásadně stranou úvahy o normativním obsahu zákona a jde toliko o vhodnost a dokonalost vnějšího výrazu a uspořádání tohoto obsahu, jde kritice hodnoty materiální právě o tento obsah. Jsou to úvahy, které, jak známo, nazývají se obecně »de lege ferenda«. Tyto úvahy nemají místa při výkladu ve formě komentářové, což souvisí s jeho účelem: podporovati a ulehčovati praktické používání zákona (aplikaci). Neboť kritika materiální hodnoty

normy nemá smyslu a ceny pro toho, komu jde jen o používání její a který nemá možnost a úmysl měnit ji.

Naproti tomu výklad systematický (a contr. komentářový) může se zabývat oběma druhy hodnoty zákona. Může obsahovat jak kritiku de lege lata, tak de lege ferenda. Vedle toho arcif ten, kdo systematicky vykládá zákon, je nucen sdělit čtenáři i obsah jeho, t. j. opakovati prostě to, co řekl normotvůrce, a to i v takových případech, ve kterých není nic sporného a nejasného, co by vyžadovalo zvláštního výkladu. Tak to vyžaduje postulát úplnosti soustavy. Čím dokonalejší bude výtvar zákonodárce (ve shora zmíněném směru formálním), tím více bude takových případů, a tím jednodušší, ale také nevděčnější bude úkol vykladačův. Zákon může však vykazovati i značný stupeň dokonalosti, t. j. nespornosti ve směru obsahovém: tím zmenšuje se i příležitost kritiky de lege ferenda. Avšak vykladači mohou si i v takových případech skomplikovati svůj úkol (jaksi dobrovolně): K výkladům de lege lata a de lege ferenda přidávají se další. Tyto další výklady mohou se týkati a týkají se zpravidla otázek, které jen nepřímou souvisí s juristickými úvahami. Jsou to otázky historické a sociální. Historicky vykládá zákon ten, kdo zabývá se dějinami jeho vzniku, t. j. otázkou, proč a jak k němu došlo. Je přirozeno, že nelze vytýčiti přesná pravidla, kam až do minulosti má vykladač jíti. Nejbližší minulosti (historie) týkají se tak zv. materiálie zákona. Ale vykladač může jíti i dále a zkoumati historický vývoj celého institutu, kterého se jeho výklad týká (na př. úpravy honebního práva na určitém území). Rozsah podobných historických výkladů určuje v právnickém písemnictví narmoze právě panující vědecký směr a móda. Stalo se, že v právní vědě nabyli historický směr tak radikálního významu, že historický výklad zákonů (ve smyslu zde naznačeném) byl prohlašován mylně za jedinou vpravdě vědeckou metodu právnického výkladu, ač ve skutečnosti vůbec právnickým výkladem není a nikdy jej nemůže nahraditi. Směr ten vysvětluje se jako reakce proti »suchopárnému« výkladu de lege lata, který v podstatě znamenal pouhou reprodukci toho, co beztoho již říká zákon (výklad logistický), poněvadž neuvědomoval si specificky normativních problémů metodologických a nomopojetických.

Se sociálního a jiného tomu podobného hlediska vykládá zákon, kdo zabývá se materiálem (předmětem), který normou jest upravován, tím, že jej popisuje. Odůvodnění tohoto druhu výkladu spočívá v nepopíratelné a jednoduché pravdě, že pro rozumného zákonodárce způsob právní úpravy závislý je na kvalitě upravovaného materiálu. Rozumí se dále samo sebou, že ten, kdo by neměl nejmenší představy o tomto materiálu — na př. vodní hospodářství, honitba atd. — nechápal by ani jeho normativní úpravu. V pravidelných případech tento předpoklad znalosti materiálu jest však dán a příslušné výklady o něm jeví se jako zbytečné, ale neškodné plus.

Plus, přidávané systematickými vykladači právních norem, může dále spočívat v tom, že obsah jich srovnávají s obsahem obdobných norem téhož právního řádu nebo jiného. Tak na př. mohou se při systematickém výkladu moravského honebního zákona zabývat i ostatními platnými honebními zákony československého právního řádu, nebo je budou srovnávat i s honebním právem jiných států (na př. střeoevropských a pod.). To jest tak zvaná metoda srovnávací. Že tato metoda může se po případě dodělati velmi cenných výsledků, je nesporno, stejně nesporné jest však, že výsledky její nemohou znamenati normativní obohacení vý-
těžků výkladů, poněvadž otázka »quid juris podle jedné normy?« nemá co dělat s odpovědí na otázku »quid juris podle jiné normy« (sc. jiného normového souboru), i kdyby obě normy upravovaly obdobný materiál. Totéž platí ostatně i o historicko-právních příkrasách normativních výkladů pozitivního práva.

Podrobnější zmínky zasluhuje však ještě další, zvláště oblíbený způsob systematického výkladu zákonů. Vykladač při něm neomezuje se na normativní obsah vykládaného zákona, nýbrž přihlíží i k t. zv. judikatuře. Věc souvisí s problémem, o němž pojednal jsem ve své práci »Motivy zákonů a důvody rozhodnutí« (Vědecká Ročenka právnické fakulty Masarykovy university, III), kde provedena jest analogie zákonů jako obecných norem s vyšší relevancí právní a konkrétních norem s nižší relevancí (rozsudky soudů, rozhodnutí správních úřadů atd.). Vykladač, který takovýmto způsobem nepodává jen obsah normy prvotní, nýbrž pojednává (po případě kriticky) i o tom, jak se ona norma autoritativně aplikuje na konkrétní případy, t. j. všímá si způsobu konkretisace práva (Merkel), pohlíží na právní řád s hlediska nikoliv jednodimensionálního, nýbrž několikadimensionálního. (Viz o tom blíže citovanou mou práci.) Kolik takových dimensí má při tom vzítí v úvahu, nelze a priori rozhodnouti. Tak zv. panující nauka, nejsouc si vědoma těchto theoretických konstrukcí, pochvaluje si ono hledisko vícedimensionální jen proto, poněvadž jí autor »přihlíží k praxi« (jako by zákonodárná činnost s jejími výtvyry, t. j. prvotními normami = zákony, nebyla stejně praxí jako činnost soudců a správních úředníků!). Nezná nějakých pevných pravidel, až kam má systematický vykladač jíti, t. j. až do kterých vrstev konkretisace práva. Za nezbytné se na př. pokládá, aby vykladač hleděl i k obsahu druhotných norem, pokud jsou obecné, t. j. k obsahu t. zv. nařízení. Kdo to neučiní, toho stihne výtka kusosti výkladu a neznalosti platného práva. Někdy žádá se, aby vykladač přihlížel i ke konkrétním normám druhotným. O výběru těchto norem není však rovněž žádného jednotného pravidla. Někteří vykladači omezují se na př. pouze na konkrétní druhotné normy, pokud byly stanoveny (vydány) orgány, jež v hierarchii úřední zaujímají nejvyšší místo (poslední instance). Takovým orgánem jest na př. nejvyšší správní soud. Jeho normy

označují se jako »judikatura« v užším slova smyslu. Takovým orgánem je i nejvyšší úřad správní. Vzhledem k tomu však, že při tom jde jen o konkrétní normy, jichž konkrétnost jeví se i v tom, že platí jen pro určitý, jimi upravovaný případ a nemají tudíž závaznosti pro obdobné případy budoucí (t. j. nejde o t. zv. legální interpretaci), je takovéto omezení ve výběru do značné míry libovolné. Neboť má-li již býti i právo, konkretisované v druhotných normách, předmětem systematického výkladu, pak mají stejný význam pravoplatné konkrétní normy (rozsudky, rozhodnutí), stanovené ostatními orgány, v hierarchii úřední níže postavenými, poněvadž skutečnost, zda-li se jistá konkrétní otázka dostane do nejvyšší jí přístupné instance ke konečnému řešení, závisí na pouhé náhodě, užije-li »strana« svého rekursního práva. Na této náhodě nemůže spočívat větší či menší důležitost (relevance) druhotných norem a náhoda ta neměla by tudíž ani býti rozhodnou pro jejich výběr systematickým vykladačem.

Je konečně jasno, že k t. zv. »judikatuře« — avšak pouze v nejširším, a to neobvyklém smyslu — patří i obsah jednotlivých, t. zv. »soukromých« právních jednání, ať jedno- či dvoustranných. Kdo by tudíž chtěl na př. vyčerpávajícím způsobem vylíčiti »dědické právo« podle určitého právního řádu, musil by sestoupiti až do nejnižší vrstvy konkretisace tohoto oboru práva, t. j. pojednati nejen o obecných normách, ať prvotních či druhotných (zákony, nařízení), nýbrž o všech konkrétních normách, materii tu upravujících, tedy nejen o judikátech nejvyšších soudů a rozhodnutích nižších instancí soudních, nýbrž i o obsahu příslušných konkrétních norem, stanovených »soukromými« právními jednáními, t. j. testamenty. Neboť jest nesporno, že i tyto testamenty obsahují platné »dědické právo« stejně jako soudní normy (rozsudky), které po případě o platnosti jednotlivých testamentů rozhodují.

Z řečeného plyne tudíž, že budou to úvahy v první řadě praktické, které pro vykladače budou rozhodovati o tom, až do jaké míry konkretisace práva při svém výkladu má jíti. Rozhodně bude zřetel k »judikatuře« významnější pro formu komentářovou, než pro formu systematického výkladu, poněvadž tento poslední má na mysli jako hlavní úkol soustavný přehled celku, který obráží se zejména v obsahu obecných norem. »Judikatura« bude zde pro vykladače především jen pomůckou k interpretaci oněch norem, kterou čtenáři po případě ani sdělovati nemusí.